

MOMENTE PREMERGĂTOARE MARIU UNIRI DE LA 1918 – REFLECTATE ÎN NEAMUL ROMÂNESC, CU TRIMETERI LA COLECȚIA DOCUMENTARĂ A CASEI MEMORIALE NICOLAE IORGA BOTOȘANI (COL. CMNI BT)*

VIOLETA BUDĂI – DAMASCHIN**

Puțin după anul 1900, năzuința de întregire a unității naționale a românilor se transformă în acțiuni practice în care sunt antrenate categorii tot mai largi de oameni. Această problemă preocupă deopotrivă clasele politice, masele populare din teritoriile ocupate de Imperiul austro-ungar și țarist (Transilvania, Bucovina și Basarabia), cât și cele din România.

Contribuția lui Nicolae Iorga la trezirea conștiinței naționale în primele două decenii ale secolului XX se concretizează atât în publicarea unor lucrări de interes național- la loc de frunte situându-se *Istoria literaturii române din sec. al XVIII-lea*¹, lucrare premiată de Academia Română, din care transpare spiritul României întregite-, cât și în acțiuni practice menite să ducă la realizarea idealului nostru național. Între acestea se înscriu: acțiunile culturale de la Vălenii de Munte, acțiunile parlamentare; integrarea treptată în Liga Culturală și orientarea ei spre realizarea acestui scop; înființarea unui partid care și-a înscris între obiectivele sale prioritare realizarea idealului național.

Preocupat îndeaproape de educarea patriotică a maselor și de conștientizarea rolului pe care acestea trebuiau să-l dețină în realizarea dezideratului național, Nicolae Iorga acordă o atenție deosebită publicațiilor sale, între care *Neamul Românesc* ocupă un loc aparte. Ziarul său influențează tot mai mult opinia publică românească din primele două decenii ale secolului XX, ajungând, după propria mărturisire, în timpul desfășurării

* Articol inedit

** Muzcograf Casa Memorială „Nicolae Iorga” Botoșani

¹ Aprecieri recente pun în valoare noi valențe ale acestei lucrări: ”act de naștere a unei noi discipline în cultura noastră”, în vol. Ecaterina Vaum, *N.Iorga-critic și istoric literar*, București, Editura Sigma, 2005, p.178, col.CMNI BT (donația Ecaterina Vaum și Nicolae Scurtu), inv. 3442.

campaniei militare românești din 1916-1917, “organul de căpetenie al rezistenței morale”², merit recunoscut și de istoricii actuali³.

Încă din a doua jumătate a anului 1908, când guvernanții căutau soluții pentru rezolvarea problemei țărănești, N.Iorga acordă o atenție tot mai mare problemei naționale - ce tinde să concentreze toate eforturile istoricului. Prin rubrica *De la românii de peste hotare*, chiar și în timpul marilor frământări țărănești de la 1907 și perioada ce i-a urmat, cauza națională se întrevește din majoritatea materialelor publicate aici. Scriind despre situația școlilor românești din provinciile ocupate, N.Iorga publica în *Neamul Românesc* un apel pentru strângerea de fonduri destinate sprijinirii acestor instituții aflate în dificultate: “Făgărășenii vor avea în toate școlile românești numai două ceasuri de românește, începând cu clasa a III-a. Așa a admis și comitetul administrativ, în care sunt mulți membri români”⁴. În alt număr, scrie despre necesitatea completării cu opt clase a gimnaziului românesc din localitatea Brad, ținutul Zarandului, înființat cu 37 de ani în urmă la stăruințele episcopului Andrei Șaguna⁵.

În articolul *O primejdie pentru viața morala a românilor de dincolo*, din același număr, N.Iorga pune în discuție educația tinerei generații de intelectuali transilvăneni aflați la studii în Budapesta, unde, spre deosebire de vechea generație de intelectuali români formați la școala nemțească, care erau siguri de originea noastră românească, tânăra generație era supusă tentațiilor de tot felul în orașul unde interesul material stăpânea în toată grozăvia lui: “Fum de fabrici și minți cu fumuri; cheiuri de piatră și inimi așijderea; trenuri subterane și uneltiri de același fel”, se scria în paginile ziarului *Neamul Românesc* din acele zile. Tot aici se dau și soluții pentru rezolvarea problemei prin întemeierea unei fundații care să sprijine cu fonduri învățământul superior și prin amenajarea unui internat comun pentru tinerii plecați la studii în Budapesta. Astfel, – scria N.Iorga – tânăra generație s-ar salva de la “primejdia pierderii pentru bunul cel mai de seamă al unui popor neliber, viața lui morală”. În numărul următor al ziarului său, apărut la 29 februarie 1908, într-un amplu articol de prima pagină, începe dezbateră problematicei românilor bucovineni- lipsiți și ei de o publicație dedicată în exclusivitate culturii românești, de un muzeu sau o librărie care să fie a Românilor. Căutând să înlăture aceste neajunsuri, Sextil Pușcariu, „distinsul filolog”⁶, numit profesor de limba română la Universitatea din Cernăuți, a adus un suflu nou printre studenții bucovineni, inițiativele acestuia fiind amplu redate în coloanele ziarului condus de istoric. Astfel, prin încercarea de reformare a “Asociației Studenților Bucovineni”, se caută folosirea banilor societății pentru amenajarea unei săli de conferințe, organizarea de cursuri pentru adulți și dotarea bibliotecii din sediul organizației.

Expoziția istorică din Iași oraganizată de N. Iorga pentru românii bucovineni a prilejuit o serie de articole publicate de *Neamul Românesc*, unde, începând cu primul

² N.Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, II, București, Editura N Stroilă, 1934, p.264, col.CMNI Bt, inv. 322

³ Gh. Bazutu, C. Gh. Marinescu, *Iorga – omul și opera*, Bacau, 1994, p. 29, col.CMNI Bt.

⁴ *Neamul Românesc*, Anul III, nr.23 din 22 februarie 1908, p. 367, col.CMNI Bt, inv.741.

⁵ *Idem*, nr.25 din 27 februarie 1908, p.391, col.CMNI Bt, inv.743.

⁶ Art.N.Iorga, *D.Sextil Pușcariu și Românii din Bucovina*, în *Neamul Românesc*, nr.26 din 29 februarie 1908, amintește de foiletonistica de tinerețe, vezi Ecaterina Vaum, *op.cit.* , p. 137.

articol, intitulat *O vizită*, (foto 1) apărut în numărul din 28 martie 1908, adresează un apel către populație și instituții să sprijine această inițiativă. Într-un număr ulterior, găsim și cronică vizitei bucovinenilor la Iași, număr special oferit acestui eveniment, apărut la 20 aprilie 1908 (foto 2) și tipărit la Tipografia *Dacia* Iliescu, Grosu & Comp din Iași. Peste 600 de bucovineni au fost primiți la Burdujeni, apoi au vizitat monumentele Iașului și au făcut un pelerinaj la mormântul lui Al. I. Cuza de la Ruginoasa. "Românii din Bucovina au fost ajutați să cunoască trecutul nostru care este și al lor" – scria Iorga în publicația sa.

Încă din luna ianuarie a anului 1908, *Neamul Românesc* publica lista subscripțiilor pentru construcția clădirii care urma să adăpostească Tipografia *Neamul Românesc*. Activitatea efectivă a Tipografiei a început înainte de inaugurarea ei oficială din 21 mai 1908. Primul număr al *Neamului Românesc* tipărit la Vălenii de Munte a fost cel din 24 aprilie 1908. Începând cu această dată, la Vălenii de Munte, se vor tipări majoritatea lucrărilor lui Nicolae Iorga⁷, precum și publicațiile conduse de acesta, publicații care au avut un mare rol în lupta pentru unitate națională; ele pătrund și în Transilvania, Bucovina și Basarabia, susținând moral pe românii din provinciile nelibere⁸. Toate aceste tipăriri trebuiau să consolideze conștiința societății despre posibilitatea înfăptuirii idealului național, idee subliniată atât de contemporanii istoricului, cât și de istoricii actuali⁹.

Pentru educația patriotică a românilor de pretutindeni, N. Iorga a înființat o instituție în care aceștia aveau posibilitatea de a se cunoaște mai bine și de a-și lămuri idealurile pentru care trebuie să lupte, precum și metodele de atingere a lor. Așa au luat ființă, în vara anului 1908, Cursurile de vară de la Vălenii de Munte, localitate care a devenit treptat "un puternic centru al spiritualității românești de unde au iradiat ideile unirii românilor de peste Carpați cu țara"¹⁰.

Cursurile s-au desfășurat cu consecvență câte o lună de zile în fiecare vară între 1908 și 1940, întrerupte doar în anii 1915-1920. Ziarul *Neamul Românesc*, este principalul mijloc de popularizare și de atragere a cursanților din rândul profesorilor, învățătorilor, studenților, elevilor din clasele superioare, funcționarilor ș.a. Primul anunț public al inaugurării cursurilor la data de 1 iulie, apărea în numărul din 11 iunie 1908, unde se

⁷ Redăm selectiv titlurile aparițiilor semnalate prin broșurile de popularizare existente în colecția documentară a muzeului memorial (*Catalogul cărților apărute la Tipografia Neamul Românesc*, din anul 1911, inv.275 vm-CMNI- Bt): N.Iorga – *Istoria Românilor*, ed. II; *Istoria Românilor pentru poporul românesc*, ed.II; *Istoria Românilor pentru cl. IV și VIII secundară*, ed.I; *Istoria Lumii pentru cl. II*, ed.II; *Istoria literaturii românești*, vol.III; *Unirea Principatelor; Din faptele străbunilor, povestiri ale cronicarilor; Istoria Armatei*, I: *Studii și Documente*, vol.XVI și vol.XVIII; *Viața femeilor în trecutul românesc; Viața și domnia lui Vodă Știrbei; Herodot*, publicat după un manuscris din 1645; M.Kogălniceanu – *Răpirea Bucovinei*; N.Băncescu – *Gheorghe Bariț*; M.Eminescu – *Icoane vechi și icoane nouă*; I.Agârbiceanu – *În clasa cultă*, nucele; G.Murgoci – *Valea Teișenului*; *Poesii* de Vasile Alcesandri; Gh.Asachi; Al.Sihlcianu; D.Bolintineanu; Maria Mavrodin; D.Petrino; C.A. Rosetti ș.a.

⁸ N.Iorga, *Așezăminte mele*, în anexă Izabela Sadovcanu, *Vălenii de Munte -Centru de Cultură Națională*, Extras din "Boabe de Grâu", Anul I, nr.5, 1930, col.CMNI Bt., (donația Mircea Iorga), inv.448.

⁹ Petre Ţurlea, *Nicolae Iorga -O viață pentru Neamul Românesc*, Editura PRO HISTORIA, București, p.56, (donația Petre Ţurlea).

¹⁰ Gh. Buzatu, *Nicolae Iorga și Marea Unire*, studiu în *Permanența lui Nicolae Iorga*, volum omagial editat de Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, București, 2006, pp. 58-59.

preciza atât numele profesorilor: N. Iorga, Gh.M. Murgoci, N. Dobrescu, Șt. Bogdan, V. Bogrea, Al. Lapedatu, cât și materiile studiate: *Istoria Românilor și Istoria literaturii românești*, *Geografia României*, *Istoria Bisericii românești*, *Economia națională românească*, *Istoria literaturilor moderne* ș.a.

Scopul Cursurilor de vară era expus de inițiatorul lor, deseori, în mod implicit datorită evitării protestelor ce se așteptau din partea imperiilor vecine. Dezideratul suprem – Unirea tuturor Românilor – transpare clar din tematica abordată, care pune accentul pe formarea unității spirituale, culturale, care era privită ca o etapă premergătoare realizării unității politice statale. În acest sens, cititorii *Neamului Românesc* erau pe deplin informați cu privire la menirea acestor demersuri ale istoricului: „A pune constatările noi, toate cuceririle zilei, toate descoperirile cercetării, toate inovațiile științei în funcție de sufletul național și pentru desăvârșirea și întărirea acestui suflet național”¹¹.

Prin urmare, pe lângă simpla sporire a nivelului cunoștințelor cursanților îl interesa pe întemeietorul acestora și trezirea conștiinței unității naționale, prin crearea unui sentiment puternic de solidaritate națională, pentru pregătirea spirituală a Marii Uniri.

An de an *Neamul Românesc* publica programul cursurilor care cuprindea dezbateri pe diferite teme istorice, economice și de cultură națională, excursii la locuri și monumente istorice, spectacole cu piese din dramaturgia națională; concerte de muzică populară, seri de poezii, dansuri naționale etc. În colecția documentară a muzeului memorial se păstrează câteva mărturii edificatoare pentru caracterul educativ-patriotic al prelegerilor. Lista cursurilor de vară din anii 1910, 1911 și 1912 cuprinde: *Istoria Românilor după spusele călătorilor străini* (N.Iorga-9 lecții); *Filosofia veche* (Vasile Pârvan-5 lecții); *Despre doctrinele economice* (I.Răducanu-4 lecții); *Din Istoria Românilor* (A.D.Xenopol); *Din Sociologie* (Virgil Arion); *Armata Română în trecutul românesc* (I.Manolescu-Mladian); *Istoria Românilor după scrisori contemporane* (N.Iorga); *Pedagogia experimentală* (G.Bogdan-Duică); *Din literatura poporană* (N.Cartojan); *Rolul Românilor în Istoria universală* (N.Iorga) ș.a.¹².

Noua cititorie de la Vălenii de Munte a produs o vie impresie asupra opiniei publice românești, dar era privită cu suspiciune de autoritățile din Vechiul Regat, probabil și datorită faptului că o interpretau ca o acțiune politică a lui N. Iorga. În fiecare an informatori, bine instruiți raportau fidel tematica tuturor cursurilor¹³.

¹¹ *Neamul Românesc*, Anul VII, nr. 72 din 2 iulie 1912, p. 4.

¹² Vezi lista completă în: *Amintiri de la cursurile de vară, 1910, Vălenii-de-Munte*, Tipografia *Neamul Românesc*, col.CMNI-Bt, inv.276vm; *Cursurile de vară din Vălenii-de Munte, 1911*, col.CMNI-Bt., inv.274vm; *Amintire de la Cursurile de vară din Vălenii-de-Munte, 1912*, col.CMNI.-Bt., inv.278vm.).

¹³ Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României 1900-1940*, București, Editura Enciclopedică, 1991, col.CMNI Bt. și vol.IIdcm, *Nicolae Iorga între Dictatura Regală și Dictatura Legionară*, București, Editura Enciclopedică, 2001, col. CMNI Bt.(donația Petre Țurlea), inv.3266.

Din anul 1911, odată cu venirea guvernului conservator, atitudinea autorităților¹⁴ față de acțiunea de la Vălenii de Munte se schimbă în bine; cursurile de vară transformându-se în anul 1912 în Universitatea Populară. (foto 3: Primirea la gară a Principelui Carol și a principesei Elisabeta și foto 4: Casa lui N. Iorga din Văleni, 1912).

O puternică impresie și o vie mulțumire s-a produs printre românii din teritoriile ocupate la vestea înființării Universității Populare din Vălenii de Munte. În ciuda măsurilor represive luate de autoritățile austro-ungare contra lor, românii participau aici în număr tot mai mare. Erau atrași – după cum consemnase ziarul *Neamul Românesc* – ”de dorul de a auzi maeștri ai științei în dulcea limbă românească și îndeosebi cei însetați de a se adăpa din izvoarele nesecate ale istoriei noastre comune”¹⁵. În timp ce ziarele maghiare condamnav cu vehemență cursurile respective, presa românească din Transilvania și Bucovina își arăta deschis bucuria: *Gazeta Transilvaniei* de pildă scria în 1912: ”Noi, fiii Ardealului îndurerat, am venit și venim cu mare dor de lumină și înaintare la cursurile de vară ca apă vie să luăm din izvorul dătător de viață de aici”¹⁶.

Cursurile de la Vălenii de Munte aveau o puternică rezonanță și pe plan extern. Ele au fost audiate de numeroase personalități culturale din alte țări, reacția acestora fiind total diferită față de cea a autorităților românești – studii recente își propun să releve noi aspecte ale acestei teme¹⁷.

Problema națională a devenit o constantă a activității Ligii Culturale, ca urmare a alegerii lui N. Iorga în funcția de secretar general (1908). Întregul program a fost reconsiderat, punându-se accent pe educația patriotică a maselor prin mijloace culturale, pe dezvoltarea conștiinței naționale a românilor de pretutindeni. În acest scop, ziarul *Neamul Românesc* dedică un spațiu tipografic amplu activității Ligii Culturale, făcând cunoscute acțiunile sale și ale secretarului general în toată țara. La întrunirea Ligii din sala ”Dacia” din București, la 14 octombrie 1908, discursul rostit de N. Iorga cu acest prilej a fost publicat în nr. 123 din 15 octombrie, sub titlul *Cultură Națională și Politică*

¹⁴ Despre originalitatea inițiativei și menținerea statutului particular al acestei instituții vezi Petre Țurlea, *Cursurile de vară de la Vălenii de Munte în 1908*, în *Nicolae Iorga 1871-1940*, Studii și documente, coordonatori Constantin Bușe și Constantin Găucan, București, 2007, col. CMNI-Bt (donația Petre Țurlea-anul 2007).

¹⁵ *Neamul Românesc*, an VI, nr. din 10 octombrie 1911, p. 3.

¹⁶ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 148 din 4/17 iulie 1912, p. 8.

¹⁷ *Nicolae Iorga 1871-1940, Studii și documente*, III, coordonatori Constantin Bușe și Constantin Găucan, București, Editura Universității, 2007, pp. 529-557, col. CMNI Bt (donația Petre Țurlea); Pentru stimularea interesului istoricilor actuali față de opera marelui istoric Asociația Culturală ”Nicolae Iorga” din Botoșani în parteneriat cu Primăria Botoșani și Consiliul Local - având sprijin financiar din partea Fundației ”Carpatice” - Fondul de Dezvoltare a Euroregiunii Carpatice, cu sediul la Oradea, a lansat, în anul 2002, un concurs tematic de opere științifice, finalizat anul următor, când, în urma deliberării Juriului – alcătuit din academicienii Al. Zub, Virgil Căndea, Șerban Papacostea, Paul H. Stahl și prof. niv. dr. Andrei Pippidi (președinte) - s-a decernat Premiul Național ”Nicolae Iorga”, ediția I, în cadrul *Zilelor Nicolae Iorga Botoșani 26-27 Noiembrie 2003*. Ajunsă la a V-A ediție în acest an (2007), manifestarea cultural-științifică amintită tinde să devină un eveniment cultural emblematic pentru orașul natal al marelui istoric, întrunind atât aprecierile specialiștilor, cât și ale membrilor comunității locale prin participarea în număr tot mai mare la manifestările muzicale anuale: cf. Contract de finanțare a proiectului *Valorificarea patrimoniului muzeal al Casei memoriale Nicolae Iorga Botoșani*, afiș, mapă-program, pliant, banner, extrase din presă și altele. Mai multe detalii despre această inițiativă de succes, rod al parteneriatului public-privat, găsiți accesând pagina www.asocni.damoring.ro.

Națională, urmat de un format broșură, distribuită odată cu fiecare exemplar, cu prețul de 25 de bani. Tot în paginile ziarului său a fost publicat și textul Motiunii *Ligii Culturale* care cerea guvernului reorientarea politicii sale externe, adoptarea unei politici bazate pe colaborarea cu vecinii din Peninsula Balcanică. Era necesar, în concepția lui Iorga, ca societatea să acorde o atenție sporită activităților cultural-patriotice în rândurile românilor din Transilvania, Bucovina și Basarabia, să-și sporească ajutoarele pentru școlile, bisericile, ziarele și revistele românești de aici. Propaganda prin conferințe realizată de *Liga Culturală* sub îndrumarea lui N. Iorga a constituit un puternic îndemn la luptă și la rezistență pentru românii din provinciile nelibere, un mijloc de înfrățire și călire, de mobilizare a întregii națiuni spre țelul final – unitatea culturală ca premiză a unității politice ¹⁸.

Toate acțiunile Ligii erau cunoscute de românii transilvăneni atât prin cărțile, cât și prin organele de presă ale Ligii Culturale ¹⁹, care treceau granița ungurească sub titluri deghizate *Primăvara*, *Toamna*, *Iarna* pentru a evita returnarea lor. Ziarul *Neamul Românesc* ²⁰ a devenit „pâinea de toate zilele” a unor intelectuali patrioți din Transilvania: Octavian Goga, D. Tăzlăuanu, I. Lupaș ș.a.

La începutul anului 1909, la invitația Societății ”Steaua Română” din Câmpulung Moldovenesc, istoricul urma să țină o conferință în acea localitate. Autoritățile austriece din Bucovina îi refuzau pașaportul, motivându-și decizia prin faptul că, în timpul din urmă, N.Iorga s-a manifestat ca cel mai aprig dușman al unei politici prietenoase Austriei. Răspunsul nu întârzie să apară și-l găsim în paginile *Neamului Românesc*: ”politica pe care o reprezintă și o propagă are un crez mai simplu și care e în domeniul realității, a se păstra oriunde ființa etnică neatinsă...” ²¹.

La 24 ianuarie 1909, când se împlineau 50 de ani de la unirea Principatelor, Iorga își amplifică acțiunile. Încă din luna decembrie 1908, el publica în *Neamul Românesc* un articol, intitulat *Aniversarea Unirii*, prin care cerea guvernului să organizeze așa cum se cuvine această sărbătorire - considerată de N.Iorga drept o datorie morală a întregii țări față de jertfa Moldovei: ”Ființa politică a Moldovei s-a jertfit atunci eroic și într-o glorioasă Domnie de șapte ani de zile s-au săvârșit reforme mărețe, a căror întregire neapărată o așteaptă un neam întreg” ²². La 14 februarie 1909 rostește un impresionant discurs în Cameră, cerând ca întreaga armată să participe la sărbătorire, întregul Parlament să se adune la Mitropolie pentru o slujbă de pomenire a celor de la 1859 ²³. Numerele 8 și 9 din *Neamul Românesc* din 24 ianuarie 1909 sunt dedicate Domnului

¹⁸ Barbu Theodorescu, *N. Iorga și educația maselor*, București, 1967, p. 123.

¹⁹ *Calendarul Ligei Culturale* 1910-1934, CMNI-Bt., inv.1026-1053; *Congresul Ligei Culturale* 1922-1938, inv.1054-1067; 1356c; *Buletinul Ligii Culturale* 1939, col.CMNI-Bt, inv.1068.

²⁰ cf. *Neamul Românesc* 1908 (colecție completă), 1914 (4 numere), 1915 (6 numere), 1916 (3 numere), 1917 (4 numere), 1918 (3 numere), 1920 (1 număr), 1926 (20 numere), 1928 (2 numere), 1929 (10 numere), 1930 (19 numere), 1931 (19 numere), 1932 (18 numere), 1936 (1 număr), 1939 (8 numere), 1940 (3 numere) din colecțiile ”carte”, notate în continuarea codului numeric cu ”c” pentru carte și ”vm” pentru valori muzicale (ca în exemplele de mai sus) din colecția Casci Memorială Nicolae Iorga Botoșani(col. CNMI Bt).

²¹ *Neamul Românesc*, an IV, nr. 3 din 11 ianuarie 1909, p. 7.

²² Idem, an III, nr. 147 din 10 decembrie 1908, col.CMNI Bt.,inv.846.

²³ Nicolae Iorga, *Discursuri parlamentare*, vol. I, partea I, București, 1939., pp. 223-233.

Unirii și colaboratorilor săi. Prin articolul *Să dăm Iașului fondul jubilar Cuza Vodă*, N. Iorga propune o statuie și un muzeu, ziarul deschizând o listă de subscripție la care este primul care se înscrie cu suma de 100 de lei. În discursul pe care-l ține la Iași atrage atenția celor de față că poartă răspunderea față de înaintași “fiindcă Unirea de la 1859 se cheamă, numai copil, întâi din Unirea poporului român”²⁴. În alt articol, N. Iorga îndemna la lupta “pentru a doua Unire”. Tot din inițiativa sa, Liga Culturală organizează în toată țara uriașe manifestări închinare Unirii și lui Cuza. Publică mai multe studii și articole pe această temă și conferențiază în mai multe orașe din țară. *Neamul Românesc* consemnează, în tot cursul lunii, mișcarea de comemorare a lui Al. I. Cuza, desfășurată în întreaga țară²⁵.

În luna mai 1909, N. Iorga era expulzat din Bucovina, în timp ce conducea un grup de 38 de membri ai Ligii Culturale într-o excursie la Suceava, fiind amenințat și cu arestarea, ca urmare a articolelor publicate în *Neamul Românesc*, în timpul vizitei în România, în mai 1909, a principeului moștenitor al Austro-Ungariei și datorită reafirmării, cu acest prilej, a drepturilor românești asupra unor teritorii stăpânite de dubla monarhie. Această măsură a provocat vii proteste în rândurile studenților români din țară și din străinătate. S-au organizat manifestații de simpatie și solidaritate cu istoricul N. Iorga, demonstrații de protest și mitinguri de solidaritate cu românii de peste munți. Întreaga opinie publică românească a fost puternic influențată și orientată spre cauza națională. *Neamul Românesc* redă telegrama trimisă lui N. Iorga de către studenții ieșeni, primii care, solidarizându-se cu marele istoric, își exprimau credința în victoria idealului românesc.

Ciclul de conferințe susținute de N. Iorga la sfârșitul anului 1909 viza tot problema națională. prezentate în *Neamul Românesc*, an IV, nr.121, 134, 135, 138, 147-149 din 15, 27, 28 noiembrie și 4, 25, decembrie 1909, aceste conferințe purtau titluri sugestive pentru problema abordată: *Chestiunea națională – datoria României și a românilor neliberi; Pe ce se poate sprijini un popor, Ce este o graniță, Sufletul românesc în Basarabia după anexare; Sentimentul național și idea națională; Legăturile dintre stat și societate*.

Toate aceste acțiuni ale istoricului au contribuit și la mărirea numărului adepților curentului nationalist-democrat, pregătind condițiile pentru crearea partidului.

Desprinderea de *Neamul Românesc* a altor două periodice: *Neamul Românesc pentru popor* și *Neamul Românesc literar* cu apariție săptămânală, determină accentuarea caracterului politic al publicației inițiale – devenită cotidian. În ajunul primului război mondial, N. Iorga apreciază că a sosit momentul ca și politica oficială a statului roman să tindă deschis la realizarea idealului național. Alianța României cu Puterile Centrale – ce data din 1863 – era cu mult depășită de evenimente și în contradicție flagrantă cu aspirațiile de unitate națională. Încă de la congresul de constituire a Partidului

²⁴ Idem, La sărbătorirea zilei de 24 Ianuarie, în *Calendarul Ligii Culturale*, 1910, pp. 56-58.

²⁵ “Ziua Unirii Principatelor nu putea trece fără a fi marcată de *Neamul Românesc* și de directorul lui.” Vezi Dorina N. Rusu, *Nicolae Iorga și Neamul Românesc*, în *Istoria ca lectură a lumii*, vol. coordonat de Gabriel Bădăraș, Leonid Boicu și Lucian Nastasă, Iași, 1994, p.583.

Naționalist-Democrat, din 23-24 aprilie 1910, reflectat pe larg în publicația sa, exista la primul punct din program prevederea care recomanda ca politica externă a statului român viitor: “să plece de la conștiința unității neamului și a intereselor lui solidare în toate prvințele”²⁶.

Din anul 1914, acțiunile lui N. Iorga pe tărâmul luptei naționale au sporit în intensitate, împletindu-se strâns cu evenimentele politice generale. După atentatul de la

Sarajevo, N. Iorga a publicat în *Neamul Românesc* articolul *Războiul general și România*. Încă din primele zile ale declanșării conflagrației mondiale, intuia grozăvia atrocităților ce vor urma în acest “odios masacru”. Cunoscător al trecutului și fin observator al realităților prezente, N. Iorga prevedea de pe acum urmările nefaste ale războiului pentru dezvoltarea civilizației umane în general: “un imperialism tot așa de brutal ca și călcăiul unui biruitor beat care strivește cu țeasta unui rănit o lume întreagă – de cugetare și de simțire”²⁷.

În ceea ce privește poziția României în mijlocul acestor evenimente, N. Iorga scria: “Ca un popor de omenie, cu liniște arma la picior. Ceasul nostru va veni doar numai atunci când asupra ambițiilor zdrobite ideea senină va veni să cumpănească dreptățile naționale care azi nu se văd deasupra măcelului”²⁸. Acest articol a fost trimis ziarului *Universul* “al cărui colaborator era să rămân în lunga noastră neutralitate, și-mi stă și acum pe masă călimara de bronz pe care mi-a dat-o în schimb generalul Crăiniceanu, devenit conducătorul rubricii militare”²⁹ – scria N. Iorga mult mai târziu.

(Nu ne propunem să insistăm în rândurile ce urmează asupra disputei între partizanii Antantei și filocentrali, în care N. Iorga s-a angajat în perioada neutralității. Nu ne rămâne decât să urmărim cronologia evenimentelor, în măsura în care acestea au tangență cu tema lucrării de față.)

Cu o zi înaintea cunoașterii poziției oficiale a statului roman – Consiliul de coroană de la Sinaia din 21 iulie/3 august 1914 a hotărât adoptarea unei politici de neutralitate – N. Iorga publica în *Neamul Românesc* o *Declarație* în numele Partidului Naționalist-Democrat. Documentul respectiv preciza că, în oribilul război general, România nu se poate să fie alături de un stat a cărui politică externă a fost întotdeauna dominată de tendința scăderii și slăbirii elementului românesc, cuprins în el, precum e Austro-Ungaria. La 27 iulie 1914, un alt articol purtând semnătura lui N. Iorga în *Neamul Românesc* cuprindea un proces de conștiință în numele poporului român aflat între cele două tabere beligerante. Purtând titlul *Franța și Germania în cumpăna recunoștinței noastre*, Iorga enumera datoriile României față de țările aflate în conflict: “Suntem îndatorați Germaniei pentru toată cultura pe care atâția fii ai acesteia țări au primit-o, dar Franța nu poate pieri. Ar fi o catastrofă morală pentru omenire”³⁰.

²⁶ *Neamul Românesc*, an V, nr. 49 din 19 aprilie 1910, p. 6.

²⁷ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol I, Craiova, 1921, p.7.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Idem*, *O viață de om așa cum a fost*, editie Valeriu Râpeanu și Senda Râpeanu, București, Editura Minerva, 1972, p.462, col.CMNI Bt, (donația Ioan I. Zaharia), inv.1702.

³⁰ *Idem*, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. I, ed. Cit., pp.8-9.

Anii dinaintea lui 1914 au consolidat prestigiul lui Nicolae Iorga într-o măsură atât de mare, încât el a devenit unul din factorii cei mai importanți pentru orientarea opiniei publice românești. Din acest motiv, primul ministru Ion I. C. Brătianu a făcut eforturi deosebite pentru a și-l apropia. La declanșarea războiului, istoricul era chemat telegrafic la București pentru consultări numeroase³¹, astfel de solicitări fiindu-i trimise în toată perioada neutralității. Mergând până la încredințarea unora dintre secretele guvernării (Convenția secretă româno-rusă, concretizată în Acordul Lazarov-Diamandi de la 18 septembrie/1 octombrie 1914). Așa se explică atitudinea lui N. Iorga, care, în publicațiile îndrumate de el, s-a abținut să mai recomande intervenția imediată, cu orice preț, a țării în conflict, insistând să se lase la latitudinea cabinetului liberal decizia supremă. În articolul *Guvern și opinie publică*³² își exprima încrederea în faptul că guvernul mergea pe calea cea bună și recomanda să nu se exercite o presiune populară excesivă care să-l oblige să ia prematur hotărârea definitivă. Aceleași idei le găsim exprimate în articolul *Răspunderea guvernului*. “Niciodată un guvern n-a vut mai multă răspundere decât guvernul prezidat de Ion I. C. Brătianu, deoarece primul ministru a înțeles a-și rezerva conducerea superioară a politicii Regatului; niciodată n-a fost la noi om care să poarte pe umerii săi sarcina de răspundere pe care o poartă fiul lui Ion Brătianu”³³.

Soarta românilor din Transilvania obligați să lupte în armata austro-ungară sau condamnați la moarte prin spânzurătoare în caz de refuz, nu poate să-l lase indiferent pe marele istoric, care, în articole publicate în *Neamul Românesc*, atragea atenția asupra acestor atrocități: “Pier mii de români în foc, gemetele altor mii umplu spitalele străinătății de la Apus și de la Răsărit, nevinovați dintre ai noștri așteaptă în temnițe ceasul morții”³⁴. Coloanele ziarului cuprind îndemnul de strângere a ajutoarelor pentru românii răniți din Transilvania³⁵.

Oriunde s-ar afla pe patul lor de suferință, în spitalele din Apus sau din Răsărit, slova scrisă de lui N. Iorga urmărea să le aline suferința: “Luați seama domnilor! Cu toate manifestațiile d-voastră entuziastice, sunteți pe cale să trageți cu această nepăsare, încă un hotar între frații noștri și noi – acela al sufletelor”³⁶.

Nicolae Iorga urmărea îndeaproape evoluția evenimentelor determinate de războiul în curs. Ecoul acestora se simțea în conținutul periodicelor sale. În cursul lunii

³¹ “Peste câteva ceasuri eram chemat la București de Brătianu, cu care acum relațiile erau bune, opoziția mea fără perspectivă fiind între marginile stricte ale interesului general”, vezi N. Iorga, *O viață de om...*, ed. cit., p. 462.

³² *Neamul Românesc*, an IX, nr. 36 din 14 septembrie 1914, p. 8.

³³ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. I, ed. cit., p. 172.

³⁴ *Neamul Românesc*, an IX, nr. din 28 septembrie 1914, p. 5.

³⁵ N. Iorga organizează din decembrie 1914 o subscripție publică în numele Ligii culturale pentru ajutorarea familiilor românești din Bucovina și Transilvania rămase fără sprijin din cauza războiului. Corespondența cu soția sa, în această perioadă cuprindea referiri, uneori, numai la “banii răniților”. Sumele depuse de N. Iorga, în anii 1914 și 1915, spre distribuirea între ostași români răniți din Ardeal și familiile lor, se ridicau la 10620 coroane, în condițiile în care, atunci, salariul de profesor universitar era atunci de 1346 lei. (Cf. N. Iorga – *Scrisori către Catinca*, ed. Andrei Pippidi, Editura Minerva, București, 1991, p. 119 și nota 37, p. 127).

³⁶ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. I, ed. cit., p. 60.

noiembrie 1914, numeroase articole priveau tragedia poporului sârb: *Din legăturile noastre cu sârbii, Moțiunea pentru Serbia, Belgradul vorbit*. Urmărind cu îngrijorare invazia germană din țările din Apus, N. Iorga își exprima temerea că războiul a înlăturat ultima rămășiță de omenie din sufletul devastat al umanității. Conform așteptărilor, realitatea faptelor dovedea și altceva, anume că pe lângă generalii care declară în Germania că “în așa de mult la victorie, încât ar smulge-o călcând pe ruinele civilizației nimicile, se găsesc chiar acolo și de aceia care încep a recunoaște că totuși francezul e un viteaz, englezul – cavaler și rusul – un om”³⁷.

În vara anului 1915, după intrarea Italiei în război, opoziția din România a inițiat o puternică ofensivă împotriva guvernului pentru a-l obliga să scoată țara din neutralitate.

N. Iorga și-a precizat poziția printr-o *Declarație* pe care a publicat-o în nr. 24 din 14 iunie 1915 din “Neamul Românesc”. Neacceptarea acțiunilor violente de stradă i-a determinat pe unii dintre refugiații ardeleni să creadă în abandonarea - de către istoric - a cauzei naționale³⁸. Unul dintre ei îi scria lui N. Iorga, la 17 iunie 1915, scrisoarea fiind publicată în *Neamul Românesc* împreună cu răspunsul lui N. Iorga³⁹. Era evident că istoricul nu abandona lupta pentru desăvârșirea unității de stat, sacrificând uneori timpul acordat familiei sale⁴⁰.

Noua poziție adoptată exprima doar modificarea tacticii preconizate pentru atingerea țelului urmărit și nicidecum renunțarea la el. După Turcia, Bulgaria se alătură și ea Puterilor Centrale, declarând război Serbiei. Pentru N. Iorga nu era o noutate, prevăzând cu mult timp în urmă intenția Bulgariei. Spiritul pamfletar al gazetarului se împletea cu clarviziunea omului politic atunci când imagina împărțirea prăzii între cei patru aliați: german, maghiar, bulgar, turc: “și atunci pe ruinele Serbiei distruse se vor

³⁷ *Neamul Românesc*, an IX, nr. din 9 noiembrie 1914, p. 6.

³⁸ Dorina Rusu, *op.cit.*, p. 584.

³⁹ *Neamul Românesc*, an X, nr. 30 din 26 iulie 1915, p. 3.

⁴⁰ Aflat sub impresia comunicatelor militare, N. Iorga devenea tot mai intrasigent în relațiile cu membrii familiei sale: “Puritanismul lui se înăsprișe, sub impresia comunicatelor militare, de când știa că românii din a căror eliberare și-a făcut țelul suprem sînt decimați pe cîmpurile de luptă,” – notează editorul - găsîm în schimbul de scrisori dintre cei doi soți o dovadă incontestabilă că toți acești ani de sacrificii comune sudaseră solidaritatea lor”. Intrasigenței lui N. Iorga i se opunea calmul și duioșia soției sale, aflată în vara anului 1915 la o cură de nămol, la Techirgiol, de unde a expediat mai multe scrisori, din care am ales acest fragment care conține o declarație de dragoste inedită: “Mi-ar părea foarte rău să crezi că mic îmi place altfel de viață decît a ta. Mic îmi place tu, viața ta, în scurt tot ce faci și cum faci și de aceea nu mă simt eu bine în lumca ceastălaltă a oamenilor simpli. Un lucru nu-mi place la tine: tristetea ta din ultima-ți scrisoare. Mi se pare orice minut trăit departe de tine un păcat.” (N. Iorga - *Scrisori către Catinca 1900-1939*, București, 1991, pp.120-121.col. CMNI-Bt, inv.2719, dedicație autografă, donația Andrei Pippidi – 1998). N. Iorga nu putea să rămână insensibil la citirea acestor rânduri, mai ales că soția sa era foarte reținută în a-i dezvălui trăirea unor asemenea sentimente, în timp ce, aproape fiecare scrisoare primită de la soțul ei cuprindea o declarație de dragoste. Am selectat din bogata corespondență întreținută de N. Iorga cu soția sa, un fragment revelator (scrisoare semnată N. Iorga, expediată la Iași, 31 octombrie 1916: “Am trăit o viață întregă și ca niște oameni cari s-au iubit așa cum trebuie să se iubească doi soți, dar am trăit și ca doi credincioși buni prieteni noi amîndoi, Catinco. Și de aceea și mic îmi e așa de greu cum sînt acum și doresc așa de mult ca în mîntuirea țerii acesteia așa de greu amenințată să ni regăsim și noi vechiul colț de modestă fericire. Cînd și cum ? Știm noi ? Dar fericirea aceea n-avem dreptul să o căutăm altă vreme cît ne înconjură o suferință obștească imensă.” (N. Iorga, *Scrisori către Catinca*, *op. cit.*, p.135).

vedea un turc ungând cizmele rasei germane biruitoare, iar mândrul bulgar săturat, în sfârșit, dând lustru... căci lăcomnia pierde omenia, la state, ca și la oameni”⁴¹.

La sfârșitul anului 1915, când S.U.A. a luat prima atitudine oficială fermă ca urmărire a torpilării "Ancorei" de către austrieci, N. Iorga scria în articolul *Nota Americii* că salută intervenția acestei țări care s-a dovedit totdeauna că e, și altfel decât prin momentul descoperirii, o lume nouă. În același timp, marile manifestații ale opoziției au instaurat o atmosferă turbulentă, improprie marilor hotărâri. În acest context, N. Iorga publica mai multe articole de critică la adresa tuturor partidelor, îndemnând la solidaritate națională, singura care putea conduce la victorie. Preocupat de rolul publicației lui N. Iorga din acea perioadă, unul din istoricii actuali, într-un studiu recent, opina: "În felul acesta, *Neamul Românesc* s-a transformat dintr-un ziar obișnuit într-o adevărată cronică, în care consemnările lapidare se împleteau armonios cu evocările istorice, rămânând astfel fidel intențiilor anunțate încă din primul număr..."⁴².

În lucrarea *Supt trei regi*, publicată în anul 1932, N. Iorga prezintă contextul în care s-a luat decizia intrării României în luptă alături de Antantă: "De luni de zile, imense forțe germane amenințau Verdunul, devenit cheia Franciei; mii de oameni se îngropau zilnic și presiunea înspăimântătoare continua. Acum, în primăvara și vara anului 1916, era rândul Rusiei să încerce marea lovitură presupusă decisivă." În volumul X din sinteza intitulată *Istoria Românilor*, publicat în 1939, situația este prezentată mult mai concis și direct: "Așa se ajunsese în anul marii hotărâri 1916. Nu Brătianu se rosti, liber, pentru intrarea în acțiune, ci ea îi fu impusă, din cauza situației de la Verdun pe care n-o putuse salva nici ofensiva lui Brusilov în Galiția. O primă somație de a-și trimite trupele în Ardeal îi fu adresată de Rusia, încă din iunie. Franța adause, în aceeași formă, ca un ultimatum, care dacă n-ar fi ascultat, toate promisiunile de întindere teritorială în Austro-Ungaria s-ar retrage." În acest context, preciza N. Iorga, a fost semnată, la 4 august 1916, Convenția de alianță între România, pe de o parte, și Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia, pe de altă parte, prin care Antanta recunoștea dreptul României de a-și anexa teritoriile locuite de Români din Austro-Ungaria: "Acuma, Brătianu avea deci garanția, de mult dorită, a acestora, fără care el nu înțelegea să se angajeze într-o luptă care trebuia să fie pe viață și pe moarte, căci nu sosise acel moment, așteptat răbdător de dânsul, al oboselii generale."⁴³

Momentul intervenției României în război se apropia. Articolele lui N. Iorga din *Neamul Românesc* exprimau încordarea înainte de intrarea României în război. La Vălenii de Munte, în seara zilei de 14 august 1916, i s-a comunicat vestea decretării mobilizării generale. În nr. 32 din 21 august 1916 apărea articolul *Ceasul*: "A sosit un ceas pe care-l așteptăm de peste două veacuri, pentru care am trăit întreaga noastră viață națională, pentru care am muncit și am scris, am luptat și am gândit. A sosit ceasul în care cerem și noi lumii, cinsit, cu arma în mână, cu jertfa a tot ce avem, ceea ce alte

⁴¹ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. I, ed. cit., p.264.

⁴² Dorina N.Rusu, *Nicolae Iorga și ziarul său Neamul Românesc*, în *Nicolae Iorga 1871 – 1940 – Studii și documente*, II, Partea a 2-a, Editura Universității din București, 2006, p.330, col.CMNI Bt., inv.3452 (donăția Petre Țurlea, anul 2006).

⁴³ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol.X, ed. cit., pp.360-361, col.CMNI-Bt. inv. 1457.

neamuri mai fericite au de atîta vreme, unde fără să fi vărsat o picătură de sînge pentru aceasta: dreptul de a trăi pentru noi, dreptul de a nu da nimănui ca robi rodul ostelenilor noastre”⁴⁴.

Purtat în scopul desăvârșirii unității de stat, războiul României a întâlnit, se înțelege, aprobarea lui N. Iorga, care în încheierea articolului citat mai sus își exprima convingerea că și Dumnezeu este de partea celor ce luptă pentru o cauză dreaptă: “Dumnezeu va ajuta silințele unui neam întreg care pentru un drept așa de firesc nu cruță nimic din tot ce a putut agonisi, din tot ce se cuprinde în puterile sale”.

Vestea intrării României în război a fost primită cu entuziasm de mai toate categoriile sociale din teritoriile locuite de români⁴⁵, inclusiv de militari. Presa și memoriile contemporanilor, din care și astăzi asistăm la noi apariții editoriale⁴⁶, au redat acea atmosferă, când oamenii se îmbrățișau de fericire, fiind convinși că victoria va fi totală și rapidă.

În septembrie 1916, în condițiile necesității canalizării tuturor eforturilor și a întregii atenții spre obținerea victoriei, N. Iorga a suspendat activitatea Partidului Naționalist-Democrat. După părerea sa, lupta de partide trebuia înlocuită cu solidaritatea tuturor forțelor politice în vederea înfăptuirii unității naționale. A mers până la suprimarea din titulatura *Neamului Românesc* a calificativului de ziar de partid, gest explicat mai târziu (1918) în publicația sa: “De aceea, în foaia pe care am făcut-o zilnică “*Neamul Românesc*” am suprimat orice caracter de partid, închipuindu-mi că și alții sunt capabili de a face așa [...], rămâneam în hotărârea că, atîta timp cît pămîntul se zguduie sub noi și pușca germană e în pieptul nostru a face politică e și o prostie și un păcat”⁴⁷.

După începerea operațiunilor militare, N. Iorga a insistat pentru aflarea unor mijloace adecvate care să susțină moralul ostașilor de pe front. După opinia sa, presa trebuia să joace un rol important în această direcție de aceea, își propune să facă din *Neamul Românesc* un ziar care “să vorbească în adevăr sufletelor de cele bune și de cele rele, infiltrând, forțând credința în victoria neapărată, oricât de târziu, cu oricât de multe jertfe”⁴⁸. Curând, intenția a devenit faptă, ziarul său editat în timpul războiului a devenit principalul purtător de cuvânt al istoricului, totodată cel mai popular în acel moment, după cum apreciau contemporanii. Istoricii actuali susțin că publicația lui N. Iorga era “organul de căpetenie”⁴⁹ al rezistenței României: “Dintre cotidienele din țară ale timpului

⁴⁴ N. Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, II, Ramuri, Craiova, f.a., p.83-84, col.CMNI Bt., inv. 1782.

⁴⁵ “Mari manifestații de stradă și discursuri fulminante rostite de Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Nicolae Titulescu sau Octavian Goga” vezi Ioan Scurtu, *N.Iorga despre intrarea României în primul război mondial*, în *Nicolae Iorga 1871-1940, op.cit.*, p.504.

⁴⁶ Vezi Dimitrie St. Ardeleanu, *Mobilizarea 1916/1917 Frânturi de amintiri*, coord. Alexandrina Ioniță, Ediție îngrijită de Ion Agrigoroaici și Mihai C.-M. Ardeleanu, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007, volum lansat în cadrul Zilelor Nicolae Iorga Botoșani 5-6 iunie 2007, col. CMNI Bt, inv. 3456 (donația Mihai C.-M. Ardeleanu).

⁴⁷ *Neamul Românesc*, an XIII, nr. 330 din 29 noiembrie 1918, p. 1.

⁴⁸ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. I, ed. cit., p.315.

⁴⁹ Gheorghe Buzatu, C. Gh. Marinescu, *op. cit.*, p. 29.

nici unul nu s-a bucurat de influența celui îndrumat de Iorga și nici unul nu a exprimat mai bine rolul străduințelor neamului”⁵⁰.

La 17 august 1916, Nicolae Iorga și-a mutat redacția ziarului de la Vălenii de Munte la București, în Hotelul *Regal*, unde locuia de obicei. Într-una din notele sale zilnice, datând din primele zile ale războiului, Nicolae Iorga elogia personalitatea regelui Ferdinand I al României: „Această mlădiță de Hohenzolerni” care a trecut peste orice pentru a începe războiul de întregire a României⁵¹.

O serie de articole precum *Ce sunt pentru noi Brașovul și ținutul Sibiului, Carpații, Ostașii*, publicate în *Neamul Românesc*, în acele zile fierbinți de la începutul războiului, relevau entuziasmul general provocat de înaintarea armatei române în ținuturile din sudul Transilvaniei. Starea de spirit a oștirii era descrisă prin cuvinte mișcătoare pe care numai până lui Iorga putea să le scrie: ⁵² „Pare că prin creșterea pământului țării fiecare se simte mai mare de cum a fost până atunci, dându-și sama fiecare, oricât de puțin deslușit, că în această mărire este ceva, fie cât de puțin; din munca și destoinicia lui”.

Evocarea trecutului are menirea de a îmbărbăta și a spori încrederea în cauza dreaptă a războiului în care țara noastră s-a angajat. Nu lipsesc exemple de eroi legendari precum Ștefan cel Mare: „Cum Ștefan Bătrânul, întrebând de ce face războiu pentru Pocuția, spunea că acesta nu e răboiu, ci urmărirea cu arma a unei moșteniri, credem cu toții că, oricâte dureri le-ar întovărăși, războiul pe care îl facem cu atâta hotărâre, dar și cu atâta liniște nu e altceva decât o revendicare de drepturi”.

După bătălia de la Turtucaia, în ziarul istoricului apărea îndemnul: ”Să nu ne întristăm prea mult” sau apelativul de descurajare a inamicului: ”nu ne dăm!”.

Spre deosebire de alte publicații, *Neamul Românesc* s-a dovedit a fi mai lucid în evaluarea primelor rezultate ale confruntării armatei de pe fronturile de nord și de sud⁵³. De aceea, puternica contraofensivă inițiată de către Puterile Centrale în septembrie 1916, care a determinat o întorsătură defavorabilă pentru România, n-a fost ceva neprevăzut de publicația lui Nicolae Iorga. În repetate rânduri, aceasta a atras atenția asupra dotării necorespunzătoare a trupelor române, făcând apel la ”bogații” României să ajute și ei – nu numai guvernul – la înzestrarea armatei.

În ultimele luni ale anului 1916, în timpul retragerii trupelor din Oltenia, Muntenia și Dobrogea, în Moldova, N. Iorga scria: ”Solidaritatea morală a unei națiuni nu se reazemă numai pe unitatea convingerilor, ci, mai ales, pe unitatea datoriei. Paguba, umilirea țării, sunt dureri pentru toți.”⁵⁴

Fiind ocupat cu editarea *Neamului Românesc*, Iorga a rămas în București până în ultimele zile ale retragerii guvernului și ale administrației. Avertizat de pericolul la care se expunea în cazul rămânerii sub ocupație străină, el a luat un tren spre vechea capitală a Moldovei, unde era așteptat de familie.

⁵⁰ Dorina Rusu, *op. cit.*, p. 54.

⁵¹ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. II, ed. cit., p. 227.

⁵² Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 105.

⁵³ Gheorghe Buzatu, C. Gh. Marinescu, *op. cit.*, p. 33.

⁵⁴ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. II, ed. cit., p. 86.

Întâmpinat cu bucurie de ieșeni, i s-a creat condiții pentru editarea *Neamului Românesc*. Înțelegând rolul ziarului în îmbărbătarea ostașilor care apărau, într-o sfortare supremă, ultima bucată de pământ românesc, guvernul a dispus tipărirea a încă 5000 de exemplare, pe cheltuiuala statului, pentru a se distribui în tranșee.

Primul articol scris de Nicolae Iorga la Iași intitulat *Rușii*, apărea în *Neamul Românesc* din 21 noiembrie 1916⁵⁵. Își continua apariția și *Revista Istorică* și *Buletin de L'Institute*. Amintindu-și, peste ani, de hotărârea privind reapariția ziarului său, Nicolae Iorga nota în paginile autobiografiei sale: "S-a oferit să scoatem din nou "Neamul Românesc" mi-am dat seama imediat ce folos moral ar putea să aibă pentru miile de descurajați și dezorientați și contra trădătorilor care foiau în toate părțile, reapariția unei foi care avea toată libertatea și ceva mai multă autoritate decât ziarele ieșene"⁵⁶.

Tipărirea *Neamului Românesc* l-a suprasolicitat pe istoric în cei peste 2 ani ai campaniei militare a României. Lucra în condiții impropii activității ziaristice. Sediul redacției era o agenție teatrală, situată pe strada din fața bisericii Banu⁵⁷. Cu toate acestea ziarul era așteptat cu nerăbdare și repede epuizat. Pentru realizarea lui, Nicolae Iorga a dat – după propria mărturisire – "și ultima picătură de vlagă acelei foi în care mi se rezuma acuma toată viața"⁵⁸. Eforturile istoricului nu au fost zadarnice. El a constatat cu bucurie că sfaturile sale erau urmate: "Venise, în sfârșit, ceasul când cuvintele mele nu se pierdeau în vânt, în mijlocul unei societăți ușurate și flecare, ci fiecare rând era urmărit cu frângere de inimi, pentru a se lua de acolo și știrile și îndemnurile, care nu se puteau găsi aiurea". Apoi, se întreba unde mai era timpul marilor gazete bucureștene, *Universul*, *Dimineața*, *Adevărul*, atât de absolut stăpâne pe "ce se poate numi, cu oarecare indulgență, opinia publică"⁵⁹.

Retragerea în Moldova a armatei române, în toamna anului 1916, a creat în această provincie o situație dramatică: peste un milion și jumătate de refugiați, aproape un milion de soldați ruși veniți, lipsa acută a alimentelor, a locuințelor, a combustibilului în condițiile unei ierni foarte friguroase, tifosul exantematic care a dus la moartea a peste 100 de mii de oameni. Toate au determinat o scădere a moralului populației, resimțit până târziu, și după plecarea refugiaților⁶⁰.

Un contemporan al acelor evenimente nota: "Era greu de suportat o asemenea atmosferă. Noroc de casa lui N. Iorga unde mergeam aproape zilnic și unde găseam întotdeauna – chiar în cele mai neașteptate adversități – o altă atmosferă, de încurajatoare

⁵⁵ *Ibidem*, p. 91.

⁵⁶ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. II, ed. cit., p. 261.

⁵⁷ Despre primele zile petrecute la Iași, în perioada refugiului, vezi N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, Editura Minerva, București, 1972, pp.485-490.

⁵⁸ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. II, ed. cit., p. 249.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 262.

⁶⁰ Vezi două scrisori în colecția documentară a muzeului memorial: 1) Scrisoare (manuscris original) de recomandare către Olga Sturdza, președinta Societății Ortodoxe a femeilor române, semnată N. Iorga, Iași 10 aprilie 1918, inv.101vm (foto 5) și Scrisoare (manuscris original) Olga Sturdza către Dimitrie Boroianu, prof.dr. la Facultatea de Teologie din București, refugiat în Iași, unde este numit directorul Orfelinatului pentru copii orfani de război din Mănăstirea Văratec, inv.94vm și o notiță informativă privind apartenența acestor documente, inv.918vm. (foto 6).

încredere și reconfortantă speranță.”⁶¹ Un alt personaj care s-a bucurat de ospitalitatea lui N. Iorga în timpul refugiei la Iași, scria: ”Am fost îmbrățișat de fostul meu profesor, domnul N. Iorga, și reținut în locuința d-sale ospitalieră. Deși avea o casă foarte grea, o mamă bătrână, șapte copii de hrănit, au mai găsit aici găzduire inimosul geolog prof. Murgoci, Dr. Ștefan Bogdan, fratele d-nei Iorga și atîția alții... Casa primitoare a profesorului Iorga era în strada Lascăr Catargiu 21, peste drum de locuința taciturnă a primului ministru I.I.C. Brătianu”⁶².

La 11 decembrie 1916 s-a constituit un nou guvern de coaliție al liberalilor și conservatorilor democrați, avându-l prim-ministru pe Ion I.C. Brătianu, care și-a asumat în continuare responsabilitatea conducerii destinului României. Solicitat să facă parte din noul cabinet, N. Iorga a refuzat, dar s-a angajat să dea tot sprijinul, spre dezamăgirea opoziției conservatoare care încercase să-l atragă într-o colaborare, în speranța că influența ce o avea față de Rege îi va ajuta să treacă la putere: ”A face politică de suprapie mi se părea însă în acele momente aproape o crimă, și n-am reprezentat un singur moment în acei doi ani și jumătate de încercare un punct de vedere divergent față de silințele care se cheltuiau pentru o ultimă și disperată apărare”⁶³.

La 14 decembrie 1916, în fața Parlamentului refugiat la Iași, întrunit cu ocazia dezbaterii Răspunsului la Mesaj, N. Iorga a rostit un memorabil discurs, care a fost unanim considerat un început al refacerii credinței în victoria finală. În cuvinte simple, dar expuse vibrant și convingător se făcea cunoscută decizia fermă a României libere de a se opune biruitoarelor de moment până la atingerea țelului pentru care a intrat în luptă: ”Oriunde am fi, oricum am fi, suntem hotărâți – a declarat oratorul – să mergem până la capăt, în credință că nu se poate cu nici un chip, ca, și înaintea celei mai sălbătice forțe organizatorice, să piară drepturile unui popor de a trăi pe pământul în care nu este fir de țărăniță care să nu fie acoperit de cel mai nobil sânge”⁶⁴.

Pentru a spulbera dezamăgirea produsă de înfrângerile pe câmpul de luptă, se aduceau exemple din istoria neamului. Soldații români erau – în concepția istoricului – aidoma oștenilor din vremea lui Ștefan cel Mare ”gata să se întoarcă asupra biruitoarelor”⁶⁵. Împotriva superiorității tehnice a mașinii de război germane se opunea patriotismul ostașilor români: ”niciodată steagul românesc n-a fost mai mândru decât în momentul când a arătat celei mai superbe alcătuirii militare din Europa că pot merge țărani fără școală, – fără arme moderne, înaintea oștirilor înzestrate, cu tot ce o cultură grozavă și înverșunată – dă sclavilor inarmați care o reprezintă” – și, încrezător în victoria finală, într-un moment de genială inspirație, a încheiat cu cuvintele lui Petru Rareș: ”Vom

⁶¹ Al. Lapedatu, *Scrieri alese*, p.229.

⁶² Aceste amintiri aparțin lui Henri Stahl, un apropiat colaborator, fost student al lui N. Iorga, expert stenograf, care le-a publicat mai întâi în revista săptămânală *Cuget Clar*, în octombrie 1939 – ianuarie 1940, apoi într-un volum intitulat *Cu Parlamentul în U.R.S.S.*, fără dată, probabil 1941, cu mențiunea ”mult regretatului meu profesor N. Iorga” cf. N. Iorga – *Scrisori către Catinca*, op.cit.

⁶³ N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, II, București, 1934, p.248, col.CMNI Bt, inv.322 (donația Mircea N. Iorga).

⁶⁴ Nicolae Iorga, *Discursuri parlamentare*, București, 1981, Edit. Politică, p. 323.

⁶⁵ *Ibidem*.

fi iarăși ce am fost, și mai mult decât atât”⁶⁶ La propunerea lui Ion I. C. Brătianu, discursul a fost tipărit și afișat la toate primăriile, răspândit în tranșee prin *Monitorul Oficial*, având un puternic răsunset printre soldați, cu efect mobilizator, așa cum nota un martor ocular: ”Am citit cu camarazii mei pe front numărul din *Monitorul Oficial* în care se publicase discursul lui Iorga. Încerc și astăzi, scriind aceste evocări, emoția de atunci și mi-o amintesc de finalul în care evoca pe Petru Rareș[...] Acolo, într-un cotlon al tranșeeelor, un camarad citea, cu glas înecat de plâns, îndemnul pe care ni-l trimetea Nicolae Iorga de a nu ne lăsa cotropiți de îndoială, de a crede cu tărie în biruința finală, a dreptății nației noastre”⁶⁷.

Aceleași sentimente erau împărtășite și de unii oameni politici, care îl apreciau pe N. Iorga, considerând că ”a refăcut atmosfera morală a lașilor și a Țării, cu puternica sa cuvântare din Parlament, care a zguduit reînviind toată suflarea românească, cu ziarul său *Neamul Românesc*, elixir zilnic de viață nouă pentru toți concetățenii săi și cu deosebire pentru cei de pe front, cu conferințele sale publice- așa de gustate de tineretul studios și de intelectuali – și cu publicațiile sale istorice întocmite spre a servi de propagandă politică în afară, în folosul cauzei noastre”⁶⁸. Intervenția istoricului în Cameră a fost amplu comentată în presa din țările Antantei, mai ales în Franța. Însuși ministrul Franței la Iași, contele de Saint-Aulaire, a ținut să-l felicite pe Nicolae Iorga.

Ecoul acestui discurs persistă mult timp în opinia publică, cu implicații și în biografia istoricului. Peste ani, acesta nota în paginile memorialistice: ”Mi-a dat prilejul să exprim tot ce atâta vreme îmi zăcea pe inimă și nu-și putea găsi rostirea în scurtele articole de jurnal. Am îmbrăcat în acele cuvinte toată ura contra călcătorilor pământului nostru, tot disprețul față de forța brută, de șarlatania uneltirilor, opusă energiei viteze, toată încrederea, sprijinită pe îndelunga cercetare a unui trecut de atâtea secole, că, totuși, dreptatea elementară a cauzei noastre nu va putea fi zdrobită și, în același timp, tot regretul că am ajuns unde eram, prin vremea pierdută cu certe interne trecătoare, de pe urma cărora am intrat în războiul cel mai plin de primejdii și fără pregătirea materială și fără indispensabila solidaritate morală”⁶⁹.

Anul 1917 a fost cel mai dificil al campaniei militare a României. Redusă doar la Moldova, țara se confrunta cu numeroase probleme militare, politico-diplomatice, economice, sociale. În timpul refacerii armatei române, în prima jumătate a anului 1917, N. Iorga s-a preocupat să contribuie la îmbunătățirea situației oștirii prin inițierea unor acțiuni de colectare a îmbrăcămintei pe care o expedia vitejilor luptători de pe linia frontului. Numeroase erau apelurile apărute în ziarul *Neamul Românesc* adresate populației civile, care se cuvenea să contribuie la dotarea spitalelor în care se aflau numeroși răniți⁷⁰. Observator atent și lucid al realităților zilnice, N. Iorga atrăgea atenția într-un articol al *Neamului românesc* asupra fenomenului speculei care se întâlnea la tot

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Pamfil Șeicaru, *Nicolae Iorga*, Madrid, 1957, p. 52-53.

⁶⁸ Al. Lapedatu, *Scrieri alese*, p. 229.

⁶⁹ N. Iorga, *O viață de om...*, ed. cit., p. 253.

⁷⁰ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, pp. 209-210.

pasul, într-un moment în care "țara arde în focul celor mai grozave suferinți!"⁷¹. Se recomandă statului să-și pună în mișcare funcționarii pentru a-i opri și a-i pedepsi cum se cuvine pe speculați. Ziarele ieșene *Opinia*, *Ecoul Moldovei*, *Acțiunea română* luau și ele atitudine, demascând fenomenul fără menajamente. Astfel aflăm că laptele se vindea la negru cu 3 lei litrul. Un stoc de 2000 kilograme de scrumbii a fost vândut unui negustor la un preț de 2,70 lei/kg, iar acesta le-a revândut la un preț aproape dublu, 5,20 lei/kg. Se făcea speculă și cu devize, respectiv cu ruble. Cursul era de 2,66 lei. Mulți funcționari sau particulari, sub pretext că se refugiau din Iași, plecau la Chișinău sau Odessa, unde schimbau devizele în hârtie-monetă românească, obținând foloase îndoit și întreite decât li se cuveneau. În replică, N. Iorga publica în *Neamul Românesc* o cu totul altă fațetă a vieții cotidiene din Iași, în timpul refugiului: "Dar mulți au înțeles. Doamne mari stau în cămăruțe mici.[...] În locul călătoriilor prin strălucite locuri calde, ajunge o mică plimbare pe zăpadă la Copou. Și se găsesc și distracții la care nu s-ar fi putut gândi cineva înainte: atîția cari nu ceteau cu anii nemeresc la două-trei zile în prăvălioara rece a anticvarului Kuppermann și iau suspinînd cărți de istorie, de filosofie în care nu ai măcar mîngîierea unui adulter inedit; mulți ar dori conferințe, care și după a mea părere ar trebui să se reieie.

Și, în materie de gazete, cutare, cetind acest *Neam Românesc* al nostru, rămîne pe gînduri aflînd că apare de doisprezece ani fără să fi văzut măcar un număr înainte de ceasul nenorocirii care face alegerea cea strașnică...Dar între acești converșiți la altă viață, mai bine de trei sferturi își zic : Să dea Dumnezeu pacea ! Să facă Dumnezeu România Mare!"⁷² (foto 7).

Ziarul era bine informat. N. Iorga primea multă presă străină și se baza pe colaborarea unor cărturari de seamă, aflați în refugiu la Iași. Apar articole semnate de I. Simionescu, Vasile Bogrea⁷³, I. Agârbiceanu, Gh.T. Kirileanu, I. Petrovici, Al. Vlahuță, Al. Petroniu, Al. Cusin și alții⁷⁴.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² N. Iorga, *Și după Război*, art. *Neamul Românesc*, an XII, nr. 28, Iași, 31 Ianuarie 1917, col.CMNI Bt., inv.801vm.

⁷³ Semnează un articol prin care anunță moartea profesorului Petre Mihăilescu de la Universitatea ieșeană, care a căzut victimă unui stupid accident de tren. Personalitatea celui dispărut este creionată în cuvinte de căldă apreciere : "Conștiințioasă lui activitate didactică, la catedră și, mai cu seamă la seminar – unde era fericit că obținuse unele rezultate promițătoare – n-a împiedicat însă activitatea științifică a lui Mihăilescu : în timpul din urmă, el prepara o monografie asupra lui Horațiu. Moartea năprasnică a întrerupt pentru totdeauna această lucrare, pe care războiul o întrerupsese vremelnice, - prefăcînd în cenușă mina care o schișase în parte, creierul și inima care o fermentase în totul. Căci Mihăilescu nu înțelegea să facă știință fără participarea întregii sale ființe : bătaie de cap și bătaie de inimă era pentru el știință, nu bătaia de joc fără conștiință și fără decență care e pentru atîția «deștepți»!" *Neamul Românesc*, nr.28, Iași, Marți, 31 Ianuar, 1917, col.CMNI Bt., inv. 801vm; "În acești doi ani și jumătate de Iași el a fost, trebuie s-o spun, suflet din sufletul meu..." (N. Iorga, *O viață de om...*, ediție Valeriu și Sanda Răpeanu, p.497); Carte poștală – manuscris original, expediată de N. Iorga la Berlin, unde se afla Vasile Bogrea la 2 martie 1910, col CMNI Bt, inv.95vm.

⁷⁴ Mărturiile celor care au trăit în Iași, în perioada refugiului, relevă că publicațiile conduse de N. Iorga s-au constituit într-un factor moral de primă importanță.(vezi *Scisori către N. Iorga*, V,1916-1918, Documente literare, ediție îngrijită de Petre Țurlea, Editura Mincerva, 1996, Muzeul Județean Botoșani (donația Ștefan Baban).

Cu toată precaritatea desfășurării unei activități culturale în condițiile date, cotidianul lui Iorga acorda un spațiu cuprinzător literaturii și artei, publicând cronici, articole, versuri semnate de Vasile Voiculescu, Nechifor Crainic, Perpessicius, dacă vrem să reținem nume consacrate în domeniile amintite sau extindem aria preocupărilor noastre, oprindu-ne la tineri aflați la început de carieră, deveniți apoi mari talente, ale căror nume le găsim frecvent în paginile ziarului: Mihail Jora, Victor Ion Popa, Paul I. Prodan. Acesta din urmă semnează toate cronicile despre George Enescu, apărute în *Neamul Românesc*, de la primul concert simfonic susținut de mare maestru în vremuri de prăpăd – nr.346 din 17 decembrie 1917 - și până la ultimul, al unsprezecelea, - nr.75 din 17 martie 1918. Personalitatea marelui compozitor a continuat să preocupe publicația lui N. Iorga mult timp după încheierea primului război mondial⁷⁵.

După eșecul campaniei militare din 1916, istoricul a insistat pentru refacerea și pregătirea armatei în vederea unei ofensive contra coteropitorilor străini. Considerând că aceasta era ”datoria cea mare a tuturor”⁷⁶. Revenind la o revendicare pe care a mai susținut-o deseori, s-a pronunțat pentru îmbunătățirea situației economice și politice a țărănimii. Înaintea reluării ofensivei împotriva coteropitorilor străini, N. Iorga considera că era imperios necesar să fie satisfăcute problemele țărănimii, care era elementul de bază al societății din acel moment⁷⁷.

În perioada marii revanșe din vara anului 1917, N. Iorga, rămas singur în Iași, fără familia pe care a trimis-o la Odessa⁷⁸, a continuat să publice în *Neamul Românesc*

⁷⁵ La sărbătorirea celor cincizeci de ani de la nașterea marelui muzician, în anul 1931, apare un articol semnat de Alexandru Lascarov-Moldoveanu, scriitor astăzi uitat, care, în concepția lui Valeriu Râpceanu, ”re stabilește la juste proporții locul pe care ziarul lui Nicolae Iorga, *Neamul Românesc*, l-a avut în exegeza enesciană”. (Valeriu Râpceanu, *Enescu, Interpretări și Reconstituiri. Contribuții documentare*, Editura Fundației PRO, 2003, p.159, col.CMNI B1, inv. 3455; Idem, *N. Iorga 1940 – 1947*, Editura Gramar, București, 2001, cu dedicație autografă, datată 27 noiembrie 2003 la decernarea Premiului Național Nicolae Iorga Botoșani 2003, ediția I – laureat Valeriu Râpceanu).

⁷⁶ Nicolae Iorga, *Memorii*, vol I, p.56.

⁷⁷ Idem, *O viață de om așa cum a fost*, vol II, op. cit., p. 276 și în *Memorii* vol. I, pp. 11-39.

⁷⁸ Evacuarea familiei lui N. Iorga în Rusia are loc în perioada 26 iulie-13 noiembrie 1917, decizie luată cu mare greutate, după multe ezitări și determinată de marca ofensivă austro-germană din a doua jumătate a lunii iulie 1917. Două pașapoarte ale Zulfici Iorga (foto 8) se păstrează în colecția documentară a Casci Memoriale N. Iorga din Botoșani, (donația Liliana Iorga-Pippidi, 1981), vezi *Nicolae Iorga - Scrisori către Catinca 1900-1939*, editate de Andrei Pippidi, apărute la Editura Minerva în anul 1991, (donația Andrei Pippidi - anul 1998). Din aceeași sursă aflăm că, pe lângă cei nouă membri ai familiei Iorga (soția, mama și copiii : Florica, Magdalena, Mircea, Ștefan, Liliana, Valentin și Alina) mai fac parte din entourage și un frate al Catinței, Ștefan Bogdan cu soția și trei copii, o soră, ”tanti Mariț”, cu ”Moșu Grigore ” al ei și I. Nistor, profesor la Universitatea din Cernăuți. Deosebit de util pentru o viitoare reorganizare tematică la casa memorială din Botoșani se dovedește comentariul IV din cartea amintită, în care editorul vine în sprijinul reconstituirii muzeistice - fără să-și propună expres acest demers - prin enumerarea acestor mărturii: scrisorile lui N. Iorga și ale soției sale, jurnale aparținând celor doi, articole din *Neamul Românesc*, foi volante, cărți poștale, scrisori de pe front, afișe, cu trimiteri directe la surse. Spre exemplificare, un caiet aparținând lui Mircea Iorga cu titlul *Plecarea noastră din Iași prin Rusia și statul în Rusia* se află la Biblioteca Academiei; ”o carte de vizită” care a aparținut lui Mihail G. Cantacuzino, nedată, pe care se află mențiunea lui N. Iorga ”Dec.1916. Vrancea și Ucraina ? Scrisoarea mea...” are mai multe trimiteri: N. Iorga, *O viață de om*, II, p.350; *Sunt trei regi*, p.239; *Discursuri parlamentare*, I, 2, p.259 și N. Iorga - *Scrisori către Catinca 1900-1939*, cd. cit., p.148; o gazetă șapiografiată - *Ziarul bateriei nr. ...* - ordine polițienesci din teritoriul ocupat; un *Apel* către cetățeni, datat 13

articole de căldă apreciere la adresa ostaşului român, care, în condiții inferioare celor ale adversarului, a scris pagini memorabile de eroism în cartea de aur a neamului. Atât în cursul contraofensivei în Vrancea, inițiată la 10 iulie 1917, cât și în marea bătălie de la Mărășești din iulie-august 1917 – scria Iorga – rezistența armatei române în marea confruntare a determinat totală ruinare a planurilor Comandamentului German⁷⁹.

Prin întreaga sa activitate din perioada războiului – susținerea moralului întregii populații și al armatei prin articole publicate în *Neamul Românesc*, lucrări științifice, conferințe și activități culturale – N. Iorga și-a înscris numele în Cartea de Aur a istoriei Neamului printre realizatorii Marii Uniri de la 1918⁸⁰.

Precursory moments of the Great Union from 1918, reflected in the journal *Neamul Românesc (Romanian Nation)* (Summary)

The author describes how the big patriot and historian Nicolae Iorga has presented, in his journal *Neamul Românesc (Romanian Nation)*, the main precursory moments of the Great Union from 1918. Thus, have been reflected the historical events from the period 1908-1918: summer courses from Vălenii de Munte (Prahova), activity of the Cultural League, Romania in the neutrality, Romania in World War I. The name and the intense activities of the Nicolae Iorga have been registered in the Gold Book of the makers of the Great Union/Big Romania from 1918.

ianuarie 1917; o *Foaie volantă* care cuprinde articolul *Să nu descurajăm!* și cărți poștale militare, primite de N. Iorga, cu vești despre fiul său, Petru, ori fratele, George. Toate acestea din urmă se află în arhiva familiei.

⁷⁹ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, op. cit., p. 202.

⁸⁰ Demnă de reținut ca notă finală este remarcă lui Andrei Pippidi, care, citându-l pe Nicolae Iorga la evocarea lui Avram Iancu, avansează ideea că această caracterizare politică a marelui tribun transilvan este "un autoportret secret al marelui istoric": "Fiindcă n-a călcat nici un cuvânt și n-a îngenunchiat nici o hotărâre, fiindcă a dat tot și n-a răvnit nimic, ba a refuzat ce i s-a oferit, n-a fost nici bărbat politic, altfel murea baron von Iancu și purta decorațiile lui Franz Joseph. El a fost numai de la început până la sfârșit, un mare nebun generos al descurării neamului său." (N. Iorga, *Avram Iancu - o comemorare și o învățătură*, art. în *Neamul Românesc* din 30 august 1924). Și, cu pictate filială, notează, de data aceasta, editorul: "Cine crede că opera lui N. Iorga s-a construit de la sine, fluierând, în clanul unui entuziasm veșnic, se înșală. Miracolul este că n-a cedat niciodată descurajării care l-a urmărit pas cu pas o viață întreagă, ca un blestem. De data asta, reacționând viguros împotriva îndoicilor, agravate de premoniția unui cataclism revoluționar încă îndepărtat, trece la îndeplinirea sintezei de istoric universală al cărei gând nu-l părăsea încă din vremea războiului." (N. Iorga - *Scrieri către Catinca*, în op.cit., comentariul V: *Vremuri tulburi după război*, p.194).

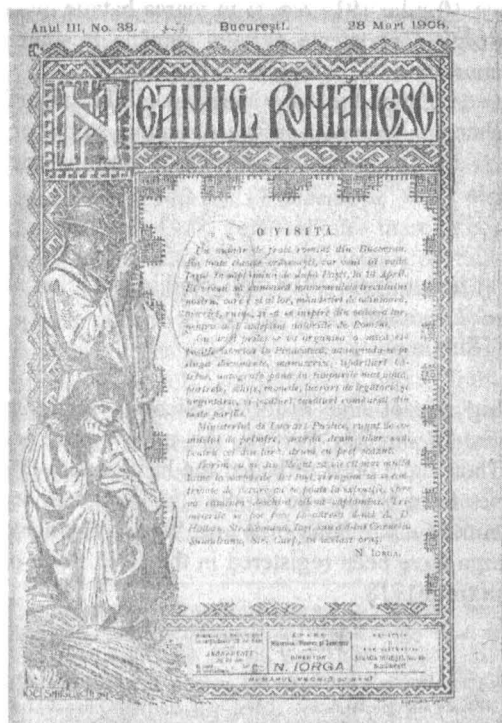
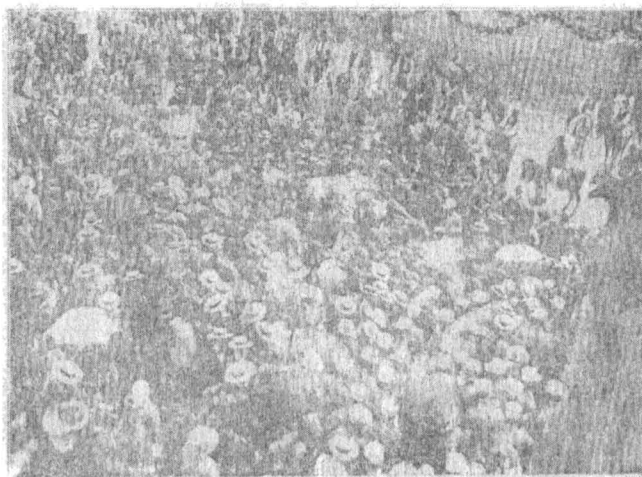

Foto 1 - *Neamul Românesc*,
28 martie 1908

Foto 2 - *Neamul Românesc*,
20 aprilie 1908

Casa lui Iorga din Văleni.

**Foto 3 - Primirea la gară a Principelui Carol
și a principesei Elisabeta, Văleni, 1912**

Casa lui Iorga.

foto 4 - Casa lui N.Iorga din Văleni, 1912

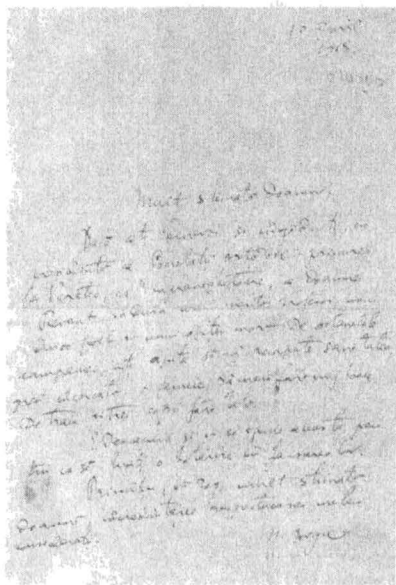

Foto 5 - Scrisoare Nicolae Iorga către Olga Sturdza, președinta Societății Ortodoxe

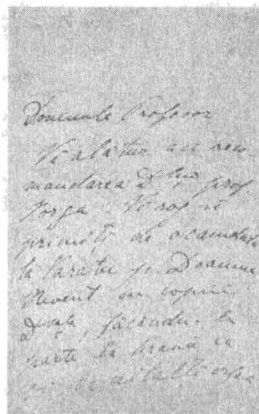
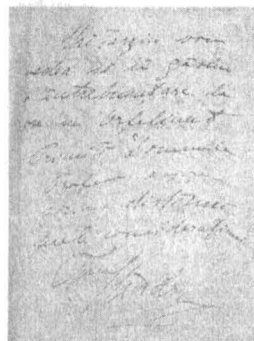

Foto 6 - Scrisoare Olga Sturdza către Dimitrie Boroianu

(Mult stimată Doamnă,

Dacă ați binevoi să îngăduiți, ca presidentă a "Societății ortodoxe" primirea la Văratec, ca supraveghetore, a Doamnei Revent, văduva unui meritos profesor, unui duios poet și unui ofițer mort de ostencile campanici, ați ajuta să-și recapete sănătatea, prea încercată, o femeie rămasă fără mijloace de traiu și trei copii fără tată.

E de-ajuns să vi se spue aceasta pentru ca să luați o hotărîre în favoarea lor.

Primiți, vă rog, mult stimată Doamnă, încredințarea respectoasci mele considerații. N. Iorga.)

(Domnule Profesor

Vă alătur aci recomandarea D^{lui} prof. Iorga. Vă rog să primiți de ocamdată la Văratec pe Doamna Revent cu copii Dst, făcându-le parte la hrană ca și la ceilalți orfani.

Mai târziu vom vedea să îi găsim o întrebuințare la ore în Orfelinat.

Primiți Domnule Profesor exprimarca distinsci mele considerațiuni. Olga Sturdza.)

Foto 7 - Neamul Românesc, Iași, 31 ianuarie 1917

Foto 8 - Pașaport Zulnia Iorga,

